

Uvodnik

Obrazovanje stanovnika neke zemlje predstavlja jedan od ključnih pokretača njenog ekonomskog napretka. Kroz obrazovanje se stiču znanja i veštine koji neposredno utiče na produktivnost zaposlenih. Osim toga, obrazovanja utiče na sposobnost ljudi da usvajaju i kreiraju inovacije koje predstavljaju osnovni pokretač rasta produktivnosti i ukupnog ekonomskog napretka. Ekonomski napredak zemlje zavisi od prosečnog nivoa obrazovanja njenih građana ali i od kvaliteta obrazovanja. Prosečan nivo obrazovanja se najčešće meri prosečnim brojem godina školovanja odrasle populacije. Koristan dodatni pokazatelj obrazovanja je procenat odraslog stanovništva koji je završio osnovni, srednji ili visoki nivo obrazovanja. Osim količine obrazovanje važan je i kvalitet obrazovanja koji održava količinu znanja i veština koje se steknu u toku jedne godine školovanja.

Empirijska istraživanja koja se zasnivaju na podacima za skoro sve zemlje sveta i koja obuhvataju period od nekoliko decenija uglavnom potvrđuju da viši prosečni nivo obrazovanja stanovnika određene zemlje pozitivno utiče na njen privredni rast u budućnosti. Empirijska istraživanja uticaja kvaliteta obrazovanja na privredni rast su malobrojnija i odnose se na manji broj zemalja i kraće vremenske periode. Ova istraživanja pokazuju da kvalitet obrazovanja ima snažan pozitivan uticaj na privredni rast. Stoga je važno da se performanse obrazovanja u Srbiji procene sa stanovišta njenog privrednog rasta u budućnosti. Pri tome je relevantno da se Srbija nalazi na 38% nivoa razvijenosti 15 starih članice EU, odnosno na 56% od nivoa razvijenosti zemalja CIE članica EU, dok je za 10-15 % razvijenija od zemalja zapadnog Balkana.

Prosečan broj godina školovanja odrasle populacije odražava obuhvatnost populacije neke zemlje obrazovanjem u periodu od nekoliko prethodnih decenija. Sa stanovišta ekonomije važan je prosečan broj godina školovanja radne snage, odnosno obrazovanost populacije između 15 i 64 godine starosti. Prosečan broj godina školovanja stanovnika starih između 15 i 64 godine u Srbiji u 2015 godini je iznosio 11,7 godina što je znatno ispod proseka zemalja centralne i istočne Evrope (prosek 11,8 godina) dok je zaostajanja za prosekom razvijenih zemalja nešto veće (prosek 12, 9 godina). Važan pokazatelj obrazovanosti predstavlja procenat sta-

novništva koji je završio određeni nivo obrazovanja. U Srbiji preko 97% stanovništva između 25 i 64 godine starosti ima završenu osnovnu školu, 72% ima završenu srednju školu, a oko 15% završen fakultet. Pozicija Srbije prema obuhvatnosti stanovništva određenim nivoom obrazovanja može se oceniti poređenjem sa Češkom, koja predstavlja jednu od najrazvijenijih zemalja u centralnoj Evropi i Nemačkom, jednom od najrazvijenijih evropskih zemalja. U Češkoj skoro 100% stanovništva ima završenu osnovnu školu, 90% srednju, a oko 20% ima završen fakultet, dok u Nemačkoj svo stanovništvo radnog uzrasta ima završenu osnovu školu, 83% ima završenu srednju školu i 25% završen fakultet.

Na osnovu prethodnih poređenja može se zaključiti da prema broju prosečnih godina školovanja radne snage Srbija ne zaostaje za zemljama centralne Evrope, dok je zaostatak za zemljama zapadne Evrope nešto veći. Međutim, procenat stanovništva koji je završio srednji ili visoki nivo obrazovanja u Srbiji je manji nego u zemljama centralne i zapadne Evrope.

Poređenje zemalja prema količini obrazovanja, mereno prosečnim brojem godina školovanja, ili procentom stanovništva koji je završio određeni stepen obrazovanja, implicira da je kvalitet obrazovanja u svim zemljama sličan, odnosno da se u toku jedne školske godine u svim zemljama stekne približno ista količina znanja i veština. Međutim, svakodnevno iskustvo i empirijska istraživanja ukazuju na to da postoje značajne razlike u količini znanja i veština koje se steknu tokom jedne godine školovanja u različitim zemljama. Razlike u kvalitetu obrazovanja impliciraju i razlike u produktivnosti, ali i sposobnosti da se usvajaju i kreiraju nove tehnologije, što je od ključne važnosti za funkcionisanje i napredak privrede.

Kvalitet osnovnog obrazovanja se ocenjuje na osnovu standardizovanih PISA testova, koji se realizuju u blizu 80 zemalja u svetu, a kojima se testira pismenost petnaestogodišnjaka, kao i njihovo znanje iz matematika i prirodnih nauka. Na PISA testovima održanim tokom 2018. godine učenici iz Srbije su osvojili prosečno 442 boda, što je slično rezultatima koji su ostvarivani na prethodnim testiranjima. U odnosu na prosek 15 zemalja iz centralne i istočne Evrope, Srbija je u 2018.

godini na PISA testiranju ostvarila 19 poena manje, što približno odgovara znanju i veštinama koji se stiču u periodu od pola godine školovanja. Od zemalja centralne i istočne Evrope njih devet je ostvarilo bolje rezultate od Srbije, dok je šest zemalja imalo slabije rezultate. Slabije rezultate od Srbije su imale zemlje jugoistočne Evrope: Albanija, Bugarska, BiH, Crna gora, Makedonija i Rumunija, dok su sve zemlje centralne Evrope i Baltika imale bolje rezultate od Srbije. Zaostatak Srbije za razvijenim zemljama, članicama OECD, iznosi 45 poena što odgovara znanju i veštinama koji se stiču tokom jedne godine školovanja.

Ne postoje standardni međunarodni testovi kojima bi se merio kvalitet srednjeg obrazovanja po zemljama, što je posledica relativno velike heterogenosti obrazovnih profila. Indiciju o kvalitetu srednjeg obrazovanja u Srbiji daju stavovi poslodavaca i njihovih udruženja prema kojima kvalifikaciona struktura učesnika srednjih stručnih škola nije usklađena sa zahtevima tržišta. Među poslodavcima je rašireno mišljenje da učenici srednjih stručnih škola ne dobijaju dovoljno praktičnih znanja i veština koji su neophodni za obavljanje poslova.

Kvalitet visokog obrazovanja teže se upoređuje na međunarodnom nivou zbog velike heterogenosti obrazovnih profila kao i zbog postojanja većeg broja relevantnih kriterijuma na osnovu kojih se meri kvalitet visokog obrazovanja. Kvalitet univerzitetskog obrazovanja najčešće se meri na osnovu rezultata naučno-istraživačkog rada profesora (broj i kvalitet radova i prestižne nagrade), kao i na osnovu mogućnosti zapošljavanja diplomiranih studenata i njihovog napredovanja. U javnosti ja najpoznatija Šangajska lista u okviru koje se univerziteti rangiraju na osnovu rezultata naučno-istraživačkog rada. Na Šangajskoj listi za 2021. godinu najbolje plasirani univerzitet iz Srbije je beogradski univerzitet koji se nalazi između 500 i 600 mesta, dok se novosadski univerzitet nalazi između 900 i 1000 mesta. Iz centralne i istočne Evrope samo 4 univerziteta su plasirana među 500 najboljih, dok je iz bivše Jugoslavije ljubljanski univerzitet u istoj grupu kao i beogradski, a zagrebački se nalazi između 600 -700 mesta.

Na španskoj rang listi "Webometrics Ranking of World Universities" rangirano je preko 31000 visokoškolskih institucija iz oko 200 zemalja. Prema ovoj rang listi beogradski univerzitet se nalazi na 451 mestu u svetu (9-to mesto u CIE), novosadski univerzitet je na 995 mestu u svetu (47-mo mesto u CIE), dok se niški i kragujevački univerzitet nalaze među 2000 najboljih univerziteta u svetu. Nabolje plasirani privatni univerzitet Singidunum nalazi se na 2940 mestu u svetu (232 mesto u CIE), dok su ostali privatni univerziteti znatno slabije plasirani.

Na osnovu prethodnog moglo bi se zaključiti da su nivo i kvalitet obrazovanje u Srbiji približno u skladu sa njenim nivoom razvijenosti, što znači da je za privredni rast u narednim godinama neophodno da se unapredi kako obuhvatnost tako i kvalitet obrazovanja. Ključne promene u obrazovanju koje treba da podrže rast privrede odnose se na poboljšanje kvaliteta obrazovanja.

Srbija u periodu 2005-2018. nije ostvarila napredak u rezultatima PISA testova ni po osnovu prosečnog broj poena niti je popravila relativnu poziciju od odnosu na druge zemlje, što ukazuje da reforme koje su u navedenom periodu realizovane nisu poboljšale kvalitet osnovnog obrazovanja. Stoga je očigledno da su neophodne promene u nastavnim sadržajima, načinu izvođenja nastave, selekciji učitelja i nastavnika kao i politici njihovog nagrađivanja.

U oblasti srednjeg obrazovanja, neophodna je veća usklađenost obrazovnih profila sa zahtevima tržišta, ali i veća zastupljenost praktičnih znanja i veština u srednjim stručnim školama. Planirano uvođenje obaveznog srednjeg obrazovanja predstavlja ključni korak ka poboljšanja obuhvatnosti obrazovanja, jer su učenici tek nakon završetka srednje škole osposobljeni za obavljanje stručnih poslova. Stoga je važno da se obaveznost uvede što pre obavezno srednje obrazovanje.

Sadašnja pozicija državnih univerziteta, naročito beogradskog, na međunarodnim rang listama kvaliteta je na nivou zemalja centralne Evrope, što je solidan rezultat. Međutim, ambicija Srbije da u narednim decenijama dostigne visok nivo razvijenosti zahteva značajno poboljšanje kvaliteta visokog obrazovanja. U Srbiji postoji veći broj predloga reformi visokog obrazovanja koje predstavljaju solidnu osnovu za donošenje odgovarajućih mera, a koje bi imale za rezultat poboljšanje univerzitetskog obrazovanja i naročito naučno istraživačkog rada na univerzitetima. Da bi se takve reforme sprovele neophodna je politička volja u okviru države, ali i spremnost za promene u okviru akademske zajednice. Država ima dodatnu odgovornost da unapredi regulativu koja se odnosi na privatne univerzitete, kako bi se podstaklo poboljšanje njihovog kvaliteta. Država i javna preduzeća, kao najveći poslodavci, zapošljavanjem radnika sa najboljim performansama, imaju mogućnost da pošalju signal obrazovnim institucijama u kom pravcu treba da se menjaju.